

بررسی دیدگاه کارشناسان مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی نسبت به میزان اثربخشی مراکز: مورد مطالعه استان خراسان رضوی

هدا بهبودی*، کورش روستا و جواد محمد قلی نیا^۱

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۷/۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۴/۱۲)

چکیده

توسعه پایدار کشاورزی در عصر دانائی محور کنونی، مرهون بهره‌برداران توانمند و آگاه است. داشتن کشاورزان توانمند، نیازمند سازمان اطلاع رسانی نظام یافته است که در بخش کشاورزی در قالب مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی تبلور می‌یابد. واضح است که داشتن مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی موثر، نیازمند کاوشگری عالمانه جهت شناخت عوامل موثر بر اثربخشی این نظام و تدبیر راهکارهای مناسب است. از این رو هدف کلی این پژوهش، بررسی دیدگاه کارشناسان مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی نسبت به اثربخشی مراکز است. ابزار تحقیق، پرسشنامه‌ای با ۸۵ گویه جهت بررسی عوامل موثر بر اثربخشی مراکز، نظیر نیروی انسانی، تجهیزات، قوانین، بودجه، برنامه‌ریزی، ارزشیابی، ارتباطات سازمانی و مشارکت بهره‌برداران بود که روایی آن توسط صاحب‌نظران مورد تایید قرار گرفت و با اجرای یک مطالعه راهنما، ضریب آلفای کرونباخ برای این ابعاد محاسبه شد. جامعه مورد مطالعه، شامل کلیه کارشناسان مراکز در استان خراسان رضوی (۱۴۲ = n) بود. یافته‌ها نشان داد که از نظر اکثر کارشناسان (۳۷/۷٪)، اثربخشی مراکز در سطح متوسط قرار دارد. تحلیل روابط بین عوامل با میزان اثربخشی مراکز نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین نیروی انسانی، قوانین، بودجه، برنامه‌ریزی، ارزشیابی، ارتباطات سازمانی و مشارکت بهره‌برداران با اثربخشی مراکز وجود دارد. آزمون رگرسیون چندمتغیره نشان داد متغیرهای برنامه‌ریزی، مشارکت بهره‌برداران و ارتباطات سازمانی مراکز به میزان ۵۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی، اثربخشی، کارشناسان کشاورزی.

۱ - به ترتیب دانشجوی سابق کارشناسی ارشد، و استادیاران دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند، بیرجند، ایران.

*- مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: hoda.behboodi@yahoo.com

مقدمه

توسعه که به تعبیری می‌توان از آن به مثابه گرایش بشر به تغییر، دستیابی به سطوح بالاتر و کیفیت مطلوبتر زندگی و همچنین افزایش قدرت کنترل بر محیط یاد کرد، در نیمه دوم قرن بیستم، در پی جنگ جهانی دوم و شرایط جدید دیپلماسی بین‌المللی اهمیتی تازه یافت و به کانون توجه دولت‌های گوناگون و بازیگران بین‌المللی مبدل گردید (زمانی‌پور، ۱۳۸۷). از میان ابعاد و زمینه‌های متنوع توسعه، توسعه روستایی از جمله حوزه‌هایی است که دلیل جمعیت قابل توجه ساکن در محیط‌های روستایی و محرومیت‌های نسبی حاکم در آنها، مورد توجه دولت‌ها، منجمله برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران ایران، قرار گرفته و بخش قابل توجهی از تحقیقات، مطالعات و برنامه‌های کلان کشور را به خود اختصاص داده است (بیژنی و ملک محمدی، ۱۳۸۷). در واقع با توجه به محوریت فعالیت‌های کشاورزی در روستاها و تامین مواد غذایی مصرفی توسط آنها از یک سو و سکونت ۲۱۶۵۵۶۴۱ نفر (سایت مرکز آمار ایران، ۱۳۸۹) از جمعیت کل کشور در مناطق روستایی از سوی دیگر، توجه به مناطق روستایی را در برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور تبدیل به نوعی الزام می‌سازد. بر این اساس، برنامه‌ریزی در راستای تامین خدمات کشاورزی، عمرانی، آموزشی، رفاهی... برای روستاییان، فعالیتی کاملاً توجیه پذیر بوده و جای دادن غایت مطلوب این خدمات در یک نظام سلسله مراتبی خدمات رسانی نظیر مراکز ارائه کننده خدمات در سطوح روستایی ضروری خواهد بود. یکی از انواع این مراکز، مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی می‌باشد، که در پی برنامه سوم توسعه کشور، به تلاش وزارت جهاد کشاورزی ایجاد گردید (محمدقلی‌نیا، ۱۳۸۱). مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی نقش حساسی در ارائه خدمات و امکانات مورد نیاز روستاهای تحت پوشش خود داشته، به گونه‌ای که این مراکز از طریق زمینه‌سازی جهت اجرای بهنگام سیاست‌ها و وظایف وزارت کشاورزی در کانون‌های تولید و محیط‌های روستایی، فرآیند رشد شاخص‌های توسعه روستایی و کشاورزی را در مناطق روستایی تسریع نموده و اثرات قابل توجهی بر آن می‌گذارد. اثرات اجتماعی

(کاهش مهاجرت، کاهش نرخ بیکاری، افزایش درآمد، ارتقا کیفیت سطح زندگی روستاییان...)، اقتصادی (رشد مستمر اقتصاد روستایی، کشاورزی پایدار، توسعه صنایع روستایی، ایجاد تنوع در منابع درآمدزا، افزایش بازدهی و عملکرد واحدهای تولیدی، توانمندسازی اقتصادی، اشتغال پایدار...)، فرهنگی (آگاهسازی از حقوق فردی و اجتماعی، گسترش فرهنگ..)، سیاسی (حاکمیت دولت در مناطق روستایی، رضایتمندی روستاییان از توجه دولت...)، که موارد ذکر شده می‌تواند بیانگر اهمیت توجه به مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی در مناطق روستایی باشد (موحدی، ۱۳۸۲). بدیهی است که کم توجهی و یا بی توجهی به این مراکز و عوامل موثر در اثربخشی آنها زمینه بروز تنگناهایی را در ایفای نقش حمایتی، خدماتی، آموزشی و مدیریتی مراکز در اجتماعات روستایی خواهد گردید که در صورت تداوم، عوارض گسترده‌ای را در پی خواهد داشت. در این راستا پژوهش حاضر با درک چنین اهمیتی قصد دارد تا به بررسی دیدگاه کارشناسان مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی نسبت به اثربخشی مراکز در سطح استان خراسان رضوی پرداخته و عوامل تاثیرگذار بر اثربخشی مراکز را از دید کارشناسان مراکز به عنوان مجریان اصلی برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی و کشاورزی شناسایی و راهکارهای مفیدی را مطرح سازد. براین اساس سئوالات اساسی پژوهش حاضر را می‌توان به شرح زیر تدوین نمود:

- آیا از دید کارشناسان، مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی در تحقق اهداف از پیش تعیین شده خود موفق بوده‌اند؟

- چه عواملی در اثربخشی مراکز نقش داشته‌اند؟

- راهکارهای ارتقاء اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی چیست؟

اثربخشی سازمان عبارت است از درجه یا میزانی که سازمان به هدف‌های مورد نظر خود نائل می‌آید. به بیان ساده‌تر اثربخشی را می‌توان «انجام کارهای درست» نامید. پیتر دراگر معتقد است اثربخشی کلید موفقیت سازمان است (گراوندی، ۱۳۸۸). منظور از اثربخشی در این تحقیق، ساده‌ترین روش ارزشیابی است که به کمک آن

ترویج و خدمات جهادکشاورزی را می‌توان به دو دسته تقسیم نمود (نگاره-۱):

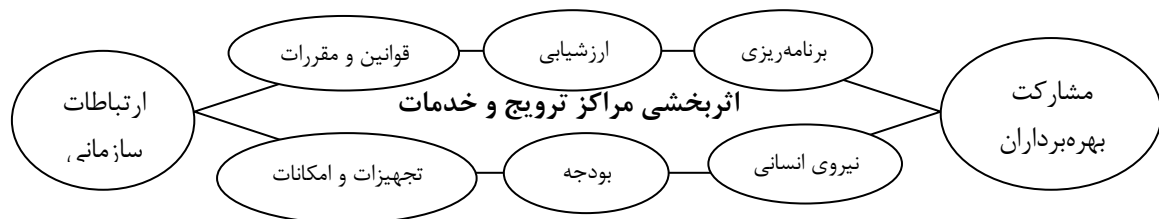
- عوامل برون سازمانی: منشا هر گونه تغییر و تحولی در سازمان محسوب می‌شود. این عوامل با توجه به کمیت و کیفیت تاثیرگذاری، در جهت بالندگی یا رکود فعالیت‌های سازمان ایفاء نقش می‌کند. نظیر: ارتباطات سازمانی و مشارکت مخاطبان در برنامه‌ها و طرح‌های سازمان.

- عوامل درون سازمانی: اجزا، تشکیل دهنده سازمان هستند که حدود و ثغور تاثیرات را بر سازمان تعیین می‌کند. نظیر: نیروی انسانی، برنامه‌ریزی، ارزشیابی، تجهیزات و امکانات، قوانین و مقررات، بودجه.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع توصیفی - همبستگی است که به روش پیمایشی اجرا شده است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه کارشناسان مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی استان خراسان رضوی است که در سال ۱۳۸۹ در این مراکز به صورت رسمی مشغول فعالیت بوده‌اند که براساس آمار ارائه شده از سوی سازمان جهادکشاورزی استان خراسان رضوی از مجموع ۱۶۰ دهستان استان تنها ۲۹٪ دارای مرکز می‌باشد (۴۵ مرکز دایره) که ۵۱/۳٪ از ۳۷۶۶ روستای استان را تحت پوشش قرار می‌دهد و تعداد کارشناسان رسمی و مشغول به کار این مراکز ۱۴۲ نفر اعلام گردید (N=۱۴۲). ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای مشتمل بر چهار بخش بود که با بررسی پیش نگاشته‌ها و با توجه به اهداف و فرضیه‌های تحقیق طراحی و تدوین شد. در بخش اول پرسشنامه، ویژگی‌های فردی کارشناسان مراکز (نظیر سن، جنس، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی، سمت سازمانی و بومی بودن)، در بخش دوم، عوامل درون سازمانی (شامل برنامه‌ریزی، ارزشیابی، نیروی انسانی، بودجه، قوانین و مقررات، تجهیزات و امکانات مراکز) در بخش سوم، عوامل برون سازمانی (شامل ارتباطات سازمانی، مشارکت بهره‌برداران) و در بخش چهارم، اثربخشی مراکز (میزان دستیابی به اهداف مراکز) با بهره‌گیری از طیف لیکرت مورد سنجش و پرسش قرار گرفت.

دستاوردهای مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی مشخص می‌گردد. در واقع بررسی اثربخشی مراکز تعیین می‌نماید که آیا اهداف و مأموریت‌های مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی به طور موثری محقق شده است؟ مروری بر تحقیقات پیشین بیانگر ابعاد و مولفه‌های اساسی در شکل‌گیری اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی می‌باشد. محمدقلی نیا (۱۳۸۱) عوامل موثر در موفقیت مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی را تدوین نظام برنامه‌ریزی جامع و مبتنی بر آمار دقیق و سطح بندی فضاهای خدماتی جهت ارتباط بیشتر با مخاطبین همچنین تبیین شاخص‌های استانداردسازی مراکز از بعد تجهیزات و فضاهای مورد نیاز بیان نمود. در همین راستا موحدی (۱۳۸۲) عامل نیروی انسانی و مدیریت کارآ سازمان‌های خدمات روستایی را به عنوان مهمترین رکن در موفقیت مراکز معرفی می‌کند. وی کاربرد شیوه‌های مدیریتی مانند شیوه مدیریت تلفیقی (شامل ادغام ترویج دولتی، ترویج خصوصی و تشکل‌های کشاورزی) و مدیریت مشارکتی (به منظور حرکت از نظام بروکراسی محور به سمت نظام خدمات محور با تمرکز بر مدیریت کشاورز و مشارکت آگاهانه آنها در فعالیت‌ها) را رویکردی بهینه جهت دستیابی به اهداف کمی و عینی مراکز معرفی کرد. از سوی دیگر ورمزیاری (۱۳۸۶)، معضل اصلی پیشروی مراکز را تنگناهای آموزشی و ترویجی می‌داند که براساس منشا چالش‌های شناخته شده، به دو گروه درون ساختاری (درگیری با امور اجرایی و جانبی، کمبود تخصص، کاهش انگیزه) و برون ساختاری (درآمد ناکافی و عدم دسترسی به امکانات مورد نیاز) تقسیم کرد. پاپزن (۱۳۸۳) ضمن بیان اهمیت و نقش مراکز خدمات رسانی روستایی در فرآیند توسعه، معتقد است به منظور نیل به توسعه خود اتکا و درون‌زا، مشارکت امری لازم و گریز ناپذیر است از این رو مشارکت مردم در برنامه‌های آموزشی - ترویجی به دلیل دستیابی به موفقیت برنامه‌ها و به موازات آن تحقق سیاست‌های توسعه، در جامعه روستایی از اهمیت بالایی برخوردار است. بدین ترتیب با توجه به پیشینه تحقیق ارائه شده و مطالعات صورت گرفته، عوامل موثر بر اثربخشی مراکز

نگاره ۱- مدل نظری تحقیق

توجه به آنچه بیان گردید، در پژوهش حاضر برنامه‌ریزی، به عنوان فرآیند تعیین اهداف سازمانی، مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی و انتخاب راهکارها و اقدامات آتی جهت تحقق اهداف و وظایف مراکز تعریف شده است.

ارزشیابی: اساسی‌ترین بخش هر برنامه مدیر در اداره سازمان، ارزشیابی است که به وسیله آن خلاءها و کمبودهای برنامه شناسایی می‌شود، سپس مدیر در جهت رفع آن طرح و برنامه‌ای ارائه می‌دهد تا به اهداف سازمانی برسد. هدف اصلی از ارزشیابی در یک سازمان، زمینه‌سازی جهت فراهم نمودن شرایط مطلوب جهت تحقق اهداف و ایجاد انگیزه در پرسنل جهت بهتر شدن فعالیت‌ها می‌باشد (سلطانی‌یار، ۱۳۷۹). بدین ترتیب منظور از نظام ارزشیابی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی، نظامی است که در آن اهداف، برنامه‌های اجرایی و عملکرد نیروی انسانی مراکز و کلیه‌ی موارد مربوط، مورد بازنگری قرار گرفته و در صورت وجود نارسایی، اصلاحات و تجدید نظرهای لازم بویژه در برنامه‌های آتی مراکز اعمال می‌شود.

قوانین و مقررات: قوانین عالی‌ترین سند حقوقی یک سازمان و راهنمایی برای تنظیم باید‌ها و نبایدهای سازمان است. قانون تعریف کننده اصول اجرایی، عملیاتی، ساختار، سلسله مراتب، جایگاه و حدود قدرت هریک از افراد در یک سازمان، تعیین و تضمین کننده حقوق آنها است (شکوهی، ۱۳۸۸). منظور از قوانین و مقررات در این پژوهش؛ مجموعه دستورالعمل‌ها و مقرراتی است که درباره نظام مدیریتی، اجرایی، اهداف، کارکردها، گزینش پرسنل، ارتباطات سازمانی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی تبیین شده است.

متغیرهای مستقل این تحقیق شامل کلیه عواملی است که پتانسیل تاثیرگذاری بر اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی را دارند. این متغیرها که از مطالعات گوناگون استخراج شده‌اند، دربرگیرنده نیروی انسانی، برنامه‌ریزی، ارزشیابی، بودجه، قوانین و مقررات، تجهیزات و امکانات مراکز می‌باشد. که در ادامه به تعریف هر یک از این عوامل پرداخته می‌شود.

نیروی انسانی: نیروی انسانی یعنی افراد ذیصلاحی که پس از گزینش، پرورش می‌یابند و در مقابل دستیابی به اهداف سازمان، از حقوق و مزایا برخوردار می‌شوند. اهمیت و جایگاه نیروی انسانی در ساختار یک سازمان به اندازه‌ای است که ویلیام گریگز، محقق آمریکایی، آن را قلب تپنده سازمان می‌داند (سهرابی، ۱۳۸۰). نیروی انسانی مورد بحث در این تحقیق کلیه متخصصین کشاورزی، با مدرک فوق دیپلم و بالاتر است که مطابق با آیین‌نامه جذب و تامین پرسنل مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی با این مراکز همکاری می‌نمایند.

برنامه‌ریزی: برای برنامه‌ریزی تعاریف متنوعی ارائه شده است، از جمله نظام تصمیم‌گیری برای تعیین خط‌مشی‌ها (زمردیان، ۱۳۸۲)، کوششی برای انتخاب بهترین راهکار (شیعه، ۱۳۷۹)، جریان آگاهانه یا سلسله اقدام‌های مرتبط با یکدیگر (معصومی اشکوری، ۱۳۸۰)، پویش هدایت عقلایی مکانیزم تصمیم‌گیری در امور توسعه (آسایش، ۱۳۸۸). "فالودی" برنامه‌ریزی را این گونه تعریف می‌کند: "کاربرد روش‌های علمی برای سیاست‌گذاری." وی معتقد است این فعالیت به مفهوم انجام تلاش آگاهانه برای افزایش ارزش سیاست‌ها در وضع کنونی و آینده می‌باشد (سعیدنیا، ۱۳۸۹). بدین ترتیب با

بر روی ۳۰ کارشناس خارج از جامعه آماری (مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی استان خراسان جنوبی) و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس‌های وضعیت نیروی انسانی (۰/۸۷۴)، وضعیت تجهیزات و امکانات (۰/۸۰۵)، وضعیت قوانین و مقررات (۰/۹۱۴)، وضعیت بودجه (۰/۷۵۸)، وضعیت برنامه‌ریزی (۰/۸۳۲)، وضعیت ارزشیابی (۰/۹۲۹)، وضعیت ارتباطات سازمانی (۰/۸۵۱)، وضعیت مشارکت بهره‌برداران (۰/۸۸۵)، وضعیت اهداف مراکز (۰/۹۴۵) به دست آمد (جدول ۱) که ضرایب بدست آمده در دامنه یا میزان اعتبار قابل قبول و مطلوب قرار دارد. داده‌های بدست آمده پس از کدگذاری وارد نرم افزار آماری SPSS گردید و از طریق آزمون‌های فراوانی، مقایسه میانگین، تحلیل واریانس و تحلیل رگرسیون چند متغیره مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و در نهایت جهت بررسی اثربخشی مراکز از روش انحراف معیار از میانگین به شرح ذیل استفاده گردید:

A = ضعیف $A < \text{Mean} - \text{Sd}$

B = متوسط $\text{Mean} - \text{Sd} < B < \text{Mean}$

C = خوب $\text{Mean} < C < \text{Mean} + \text{Sd}$

D = عالی $\text{Mean} + \text{Sd} < D$

یافته‌ها و بحث

وضعیت پراکنش و توصیف آماری ویژگی‌های فردی

پاسخگویان

۹۹/۲ درصد از پاسخگویان مرد بودند که میانگین سن آنها ۳۸/۸ سال و اکثریت در گروه سنی ۴۵-۳۵ (۴۵/۹٪) سال قرار داشتند و میانگین سابقه فعالیت پاسخگویان ۱۰/۹ سال با انحراف معیار ۷/۱ سال بود. ۲۷٪ از پاسخگویان در سمت ریاست و ۷۳٪ در سمت کارشناس اجرایی فعالیت می‌نمودند که از این مقدار ۶۸/۹٪ دارای مدرک لیسانس، ۲۰/۵٪ دارای مدرک فوق دیپلم و ۱۰/۷٪ فوق لیسانس بودند. و تنها ۳۳/۶٪ از پاسخگویان بومی منطقه فعالیت خود بودند.

بودجه: عبارتست از یک ابزار مدیریتی برای طراحی فعالیت‌های آینده مدیریت که شامل برآورد فروش، هزینه‌ها، تولید و غیره می‌باشد. بودجه‌بندی برای مشخص کردن نتایج مورد انتظار کسب و کار و خطوط عملیاتی ممکن است که در آینده باید برای دستیابی به این نتایج پیموده شود انجام می‌شود (عاقل، ۱۳۸۸). براین اساس منظور از بودجه در این تحقیق طرحی است که در آن چگونگی تخصیص و مصرف منابع مختلف برای فعالیت‌های مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی به عنوان سازمان هدف در یک محدوده زمانی معین مشخص می‌نماید.

ارتباطات سازمانی: فرایندی است که مدیران را برای گرفتن اطلاعات و تبادل معنی با افراد داخل سازمان و افراد در ارگان‌های مربوط به خارج از آن سیستم توانا می‌سازد (فرهنگی، ۱۳۷۷). منظور از ارتباطات سازمانی در این تحقیق ارتباط مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی با سازمان‌ها و نهادهای دولتی (سازمان جهاد کشاورزی، مدیریت ترویج...) و غیردولتی (تعاونی‌های تولید، مراکز مشاوره فنی و مهندسی خصوصی...) مرتبط می‌باشد.

مشارکت بهره‌برداران: مشارکت یک درگیری ذهنی و عاطفی برای یک شخص در موقعیت‌های گروهی است که او را وادار می‌دارد تا برای دستیابی به هدفهای گروهی تلاش کند و در مسئولیت‌های کار شریک شود (زکی‌پور، ۱۳۹۰). در زمینه توسعه روستایی مشارکت شامل دخالت مردم در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرای طرح‌های توسعه و سهم آنها از منافع این طرح‌ها می‌باشد (گل محمدی، ۱۳۸۹). که مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی از طریق اجرای برنامه‌های آموزشی، فنی، مهارتی، ترویجی گامی جهت تحقق این هدف برداشته است.

به منظور اندازه‌گیری روایی صوری، چندین نسخه از پرسشنامه در اختیار استادان گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه بیرجند و کارشناسان و متخصصان سازمان جهادکشاورزی استان خراسان رضوی در حوزه مربوطه قرار گرفت و برحسب پیشنهادات ارائه شده اصلاحات لازم اعمال گردید. با اجرای یک مطالعه راهنما

جدول ۱- میزان آلفای کرونباخ عوامل موثر بر اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی

ردیف	گویه	آلفای کرونباخ
۱	وضعیت نیروی انسانی	۰/۸۷۴
۲	وضعیت تجهیزات و امکانات	۰/۸۰۵
۳	وضعیت قوانین و مقررات	۰/۹۱۴
۴	وضعیت بودجه	۰/۷۵۸
۵	وضعیت برنامه‌ریزی	۰/۸۳۲
۶	وضعیت ارزشیابی	۰/۹۲۹
۷	وضعیت ارتباطات سازمانی	۰/۸۵۱
۸	وضعیت مشارکت بهره‌برداران	۰/۸۸۵
۱۰	میزان دستیابی به اهداف مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی	۰/۹۴۵

وضعیت پراکنش و توصیف آماری متغیرهای مرتبط با عوامل درون سازمانی

نتایج آمار توصیفی و اولویت‌بندی دیدگاه کارشناسان در زمینه متغیر وضعیت نیروی انسانی مراکز نشان می‌دهد که قابلیت‌های افراد عامل موثری در گزینش و ترفیعات آنها نمی‌باشد و وظایف محول شده به کارشناسان کمتر براساس تخصص آنهاست و در مقابل حقوق دریافتی افراد متناسب با وظایف محوله به آنها نمی‌باشد. در مراکز مورد بررسی از ابزارهای تشویقی در حد کمی استفاده می‌گردد. همچنین به ندرت دوره‌های آموزشی در مراکز جهت ارتقا توانایی‌های کارشناسان و آگاهی آنها با روش‌ها و فناوری‌های نوین برگزار می‌شود. در صورت برگزاری هم تناسبی بین محتوای آموزشی این دوره‌ها با نیازهای افراد وجود نداشته و از سطح آموزشی خوبی نیز برخوردار نمی‌باشند و در نهایت مجموع عوامل موجب کاهش رضایت کارشناسان از مدیریت مراکز و به موازات آن دلسردی و کاهش خشنودی آنها از شغل خود شده‌است (جدول ۲). نتایج آمار توصیفی و اولویت‌بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون متغیر وضعیت تجهیزات و امکانات مراکز نشان می‌دهد که مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی در سطح استان، از نظر تجهیزات رفاهی در شرایط مطلوبی قرار دارد و از نظر تجهیزات خدماتی از شرایط مطلوبی برخوردار نمی‌باشد (جدول ۲). نتایج آمار توصیفی و اولویت‌بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون متغیر

وضعیت قوانین و مقررات مراکز نشان می‌دهد که در مجموع قوانین مربوط به طرح ساماندهی مراکز (اعم از استانداردهای مراکز، جذب و تامین نیروی انسانی، خصوصی سازی و...) به خوبی اجرا نمی‌گردد (جدول ۲). نتایج آمار توصیفی و اولویت‌بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون متغیر وضعیت بودجه و منابع مالی و اعتباری مراکز نشان می‌دهد که بودجه اختصاص یافته به مراکز تناسبی با وظایف محوله به آنها ندارد و منابع اعتباری و مالی در سطح استان به تعهدات مالی خود به خوبی عمل نمی‌نمایند و به موقع بودجه مورد نیاز مراکز در اختیارشان قرار نمی‌گیرد (جدول ۲). نتایج آمار توصیفی و اولویت‌بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون متغیر وضعیت نظام برنامه‌ریزی مراکز نشان می‌دهد که نظام برنامه‌ریزی مراکز، جزء‌گرا، تک‌جانبه، متمرکز، رسمی، خطی با انعطاف‌پذیری پایین می‌باشد که به ندرت منطبق با بودجه، نیروی انسانی، تجهیزات و امکانات موجود و شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه روستایی و همچنین نیازهای مخاطبان خود می‌باشد و کمتر موجب توزیع عادلانه امکانات میان آنها می‌گردد. در فرآیند طرح‌ریزی و برنامه‌سازی، کمتر به نقش رهبران محلی به عنوان یکی از ارکان اصلی جامعه روستایی و کارشناسان مراکز به عنوان مجریان برنامه‌های عمران و توسعه روستایی توجه می‌گردد (جدول ۲). نتایج آمار توصیفی و اولویت‌بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون متغیر وضعیت نظام ارزشیابی مراکز نشان می‌دهد که فرآیند ارزشیابی در مراکز به ندرت

مراکز تحقیقاتی است (جدول ۳). نتایج آمار توصیفی و اولویت بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون مشارکت بهره‌برداران نشان می‌دهد که میزان مشارکت بهره‌برداران در کلیه برنامه‌ها و طرح‌های مراکز نظیر پروژه مددکاران ترویجی، بازدیدهای آموزشی، مزارع نمایشی، نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های علمی نسبتاً خوب بوده و بیشترین مشارکت در برگزاری نمایشگاه‌ها می‌باشد (جدول ۳).

وضعیت پراکنش و توصیف آماری متغیر اثربخشی

نتایج آمار توصیفی و اولویت بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون متغیر میزان دستیابی به اهداف مراکز نشان می‌دهد که مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی در منطقه مورد مطالعه در معرفی صنایع تبدیلی و تکمیلی در میان سایر اهداف موفق بوده و در مقابل در شناخت مسایل و مشکلات پیشروی کشاورزان و مخاطبان مراکز در مناطق مورد بررسی از موفقیت کمتری برخوردار بوده‌اند (جدول ۴).

با هدف مشخصی صورت می‌گیرد و نتایج حاصل از ارزشیابی بر روی کمیت و کیفیت اجرای برنامه‌ها، تصمیمات مدیران در سطوح مختلف سازمانی، تبیین نقاط قوت و ضعف کارشناسان و تحقق اهداف و وظایف مراکز در حد متوسطی تاثیر می‌گذارد (جدول ۲).

وضعیت پراکنش و توصیف آماری متغیرهای مرتبط با عوامل برون سازمانی

همچنین نتایج آمار توصیفی و اولویت بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون متغیر وضعیت ارتباطات سازمانی نشان می‌دهد که مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی مورد مطالعه با سازمان‌های دولتی بالادست نظیر سازمان جهادکشاورزی استان و مدیریت جهادکشاورزی شهرستان‌ها و همچنین نهادها و ارگان‌های غیردولتی و محلی نظیر تعاونی‌های تولید، مراکز مشاوره و فنی مهندسی خصوصی ..... از ارتباط خوبی برخوردار است. بیشترین میزان ارتباط مراکز با مدیریت جهادکشاورزی شهرستان‌ها و کمترین میزان ارتباط آن با دانشگاه‌ها و

جدول ۲- توصیف آماری متغیرهای درون سازمانی موثر بر اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی

اولویت	انحراف معیار	میانگین	متغیرهای درون سازمانی
			وضعیت نیروی انسانی
۸	۰/۸۳	۱/۹۹	گزینش کارشناسان براساس تخصص و قابلیت آنها
۹	۰/۸۵	۲/۰۹	واگذاری وظایف براساس تخصص افراد
۲	۰/۷۵	۱/۱۸	تناسب میان تعداد کارشناسان با بهره‌برداران و سطح زیرکشت
۴	۰/۸	۱/۴	اعمال ترفیعات در مراکز براساس قابلیت‌های افراد
۳	۰/۹۶	۱/۲۱	کاربرد ابزارهای تشویقی در مراکز
۱۰	۰/۹	۲/۶	تناسب میان حقوق دریافتی کارشناسان با وظایف محوله به آنها
۶	۰/۹۱	۱/۷	رضایت کارشناسان از شغل خود
۱	۰/۸۹	۱/۰۹	میزان برگزاری دوره‌های آموزشی برای کارشناسان
۵	۰/۹۸	۱/۵	تطابق دوره‌های آموزشی کارشناسان با نیازهای آنان
۷	۰/۹۳	۱/۷	مطلوبیت سطح آموزشی دوره‌های برگزار شده

اولویت	انحراف معیار	میانگین	ادامه جدول ۲
وضعیت تجهیزات و امکانات			
۵	۰/۸۹	۳/۶	وضعیت تجهیزات آموزشی
۴	۰/۷۷	۳/۶	وضعیت تجهیزات رفاهی
۱	۱/۱	۲/۳	وضعیت تجهیزات خدمات
۳	۰/۹۲	۳/۴	وضعیت تجهیزات اداری
۲	۱/۰۰۵	۲/۵	وضعیت تجهیزات اطلاعاتی و ارتباطی
وضعیت قوانین و مقررات			
۶	۱/۰۳	۲/۶۹	قوانین مربوط به استانداردسازی مراکز
۳	۱/۰۳	۲/۲۷	قانون نحوه جذب و تامین نیروی انسانی
۴	۱/۰۴	۲/۴۹	قوانین ساختار نیروی انسانی مراکز
۱	۰/۹۶	۲/۲۰	قوانین حقوق و مزایای شاغلین
۲	۱/۰۴	۲/۲۱	قوانین مربوط به منابع مالی و اعتباری
۵	۰/۹۶	۲/۵۹	قوانین مربوط به خصوصی سازی بخش کشاورزی و روستایی
وضعیت بودجه و منابع مالی			
۱	۰/۸	۱/۲۵	تناسب میان بودجه مراکز با رسالت‌ها و وظایف آن
۲	۰/۷۷	۱/۵۴	دسترسی بهنگام مراکز به بودجه
۳	۰/۷۲	۱/۷۹	عملی نمودن منابع تامین کننده بودجه به تعهدات خود
وضعیت نظام برنامه ریزی			
۷	۰/۶۹	۱/۴	کلی و همه جانبه بودن نظام برنامه ریزی
۱	۰/۷۴	۰/۹	غیر متمرکز بودن نظام برنامه ریزی
۲	۰/۷۸	۱/۱۸	غیرخطی بودن نظام برنامه ریزی
۳	۰/۷۴	۱/۲	میزان انعطاف نظام برنامه ریزی
۸	۰/۷۷	۱/۵	میزان انطباق برنامه‌ها با شرایط جامعه روستایی
۵	۰/۸۹	۱/۳	تطابق میان برنامه‌ها با بودجه، نیروی انسانی، تجهیزات و امکانات
۱۰	۰/۹۵	۱/۸	نقش کارشناسان در شکل گیری برنامه‌ها
۶	۰/۷۷	۱/۴	نقش برنامه‌ها در توزیع عادلانه امکانات
۴	۰/۸۱	۱/۲	میزان مشارکت روستاییان در برنامه‌ها
۹	۰/۸۶	۱/۵	توجه به رهبران محلی در برنامه‌ها
وضعیت نظام ارزشیابی			
۱	۰/۹	۱/۷	میزان ارزشیابی براساس اهداف مشخص
۴	۰/۹	۲/۰۷	تاثیر ارزشیابی بر روی اجرا برنامه‌ها
۵	۰/۹	۲/۱	تاثیر نتایج ارزشیابی بر تصمیم گیری مدیران
۳	۰/۸	۲/۰۵	تاثیر ارزشیابی بر روی تحقق اهداف مراکز
۲	۱/۱	۱/۸	تاثیر ارزشیابی بر روی عملکرد پرسنل

وضعیت پراکنش و توصیف آماری متغیر اثربخشی

نتایج آمار توصیفی و اولویت بندی دیدگاه کارشناسان پیرامون متغیر میزان دستیابی به اهداف مراکز نشان می‌دهد که مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی در منطقه مورد مطالعه در معرفی صنایع تبدیلی و تکمیلی در

میان سایر اهداف موفق بوده و در مقابل در شناخت مسایل و مشکلات پیشروی کشاورزان و مخاطبان مراکز در مناطق مورد بررسی از موفقیت کمتری برخوردار بوده‌اند (جدول ۴).

جدول ۳- توصیف آماری متغیرهای برون سازمانی موثر بر اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی

اولویت	انحراف معیار	میانگین	متغیرهای برون سازمانی
وضعیت ارتباطات سازمانی			
۱	۰/۸۶	۲/۰۲	مدیریت جهادکشاورزی شهرستان
۲	۰/۹۸	۲/۴	مراکز تحقیقات کشاورزی
۳	۰/۹۵	۳/۰۹	سازمان جهادکشاورزی استان
۷	۰/۷۸	۳/۷	مراکز آموزش عالی و دانشگاه‌ها
۴	۱/۰۲	۳/۱	مراکز مشاوره و فنی مهندسی خصوصی
۶	۰/۹۱	۳/۴	تعاونی‌های تولید
۵	۰/۸۸	۳/۳	تشکل‌های مردمی و محلی
وضعیت مشارکت بهره‌برداران			
۸	۰/۹۳	۲/۲۳	پروژه مددکاران ترویجی
۲	۰/۹۲	۱/۶۸	پروژه کمیته‌های نیازسنجی و مسئله‌یابی
۵	۰/۸۷	۱/۸۹	پروژه ایجاد تشکل‌های مردمی و محلی
۶	۰/۸۲	۲/۲۱	کلاس‌های مهارتی
۷	۰/۹۴	۲/۲۲	مزارع و کارگاه‌های نمایشی
۴	۱/۰۶	۱/۸۷	طرح‌های تحقیقی ترویجی و تحقیقی تطبیقی
۳	۱/۰۵	۱/۸۷	نشریات و پوستره‌های آموزشی- ترویجی
۱	۱/۰۹	۱/۴۹	برگزاری نمایشگاه‌ها در زمینه‌های مختلف

جدول ۴- توصیف آماری متغیر اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی

اولویت	انحراف معیار	میانگین	متغیر اثربخشی
میزان دستیابی به اهداف و وظایف مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی			
۳	۰/۹۲	۲/۳۱	بهبود دانش، بینش و مهارت تولیدکنندگان و بهره‌برداران
۲	۰/۸۸	۲/۲۸	ارتقای بهره‌وری فعالیت‌های کشاورزی در سطح مزرعه
۷	۰/۸۴	۲/۵۹	شناسایی و رفع مشکلات کشاورزان و بهره‌برداران
۵	۰/۸۷	۲/۴۳	زمینه‌سازی جهت همکاری بهره‌برداران با مراکز
۶	۰/۸۸	۲/۵۹	ارائه خدمات فنی، آموزشی و ترویجی به بهره‌برداران
۴	۰/۹۲۷	۲/۳۱	معرفی فناوری‌ها و روش‌های نوین جهت افزایش راندمان تولید
۱	۰/۹۴	۱/۸۹	معرفی صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش روستایی و کشاورزی

بررسی دیدگاه جامعه آماری در ارتباط با اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی پرداخته است، ۱۵ نفر اثربخشی مراکز را عالی، ۴۴ نفر خوب، ۴۶ نفر متوسط و ۱۷ نفر ضعیف ارزیابی نموده‌اند.

برای بررسی میزان اثربخشی مراکز داده‌های بدست آمده به چهار سطح به شرح زیر تقسیم و در نهایت بر اساس فراوانی و درصد بدست آمد در هر سطح، متغیر مورد نظر ارزیابی گردید. بر اساس نتایج حاصل از جدول ۵ که به

جدول ۵- بررسی میزان اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی

اثربخشی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
ضعیف	۱۳/۹	۱۳/۹
متوسط	۳۷/۷	۵۱/۶
خوب	۳۶/۱	۸۷/۷
عالی	۱۲/۳	۱۰۰

میانگین: ۲۱/۱۰ انحراف معیار: ۶/۲۹ حداقل: ۲ حداکثر: ۳۵

A = Mean-SD: ضعیف

B = Mean-SD < B < Mean: متوسط

C = Mean < C < Mean +SD: خوب

D = Mean +SD < D: عالی

A = ۱۷

B = ۴۶

C = ۴۴

D = ۱۵

آمار استنباطی

با استفاده از آمار استنباطی به بررسی روابط بین متغیرها، تفاوت موجود در بین گروه‌های مورد مطالعه و یا تبیین متغیر وابسته از طریق متغیرهای مستقل پرداخته می‌شود. در این پژوهش به دلیل فاصله ای بودن متغیرهای مستقل، به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته «اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی» از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که در قالب جدول ۶ مورد بررسی قرار می‌گیرد. اطلاعات جدول ۶ نشانگر آن است که بین متغیرهای وضعیت نیروی انسانی (۰/۲۴۸)، وضعیت قوانین و مقررات (۰/۲۸۰)، وضعیت بودجه (۰/۲۶۴)، وضعیت برنامه‌ریزی

(۰/۵۳۰) و وضعیت ارزشیابی (۰/۴۱۳)، وضعیت ارتباطات سازمانی (۰/۳۹۵) با اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی در سطح ۰/۰۱ رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بنابراین می‌توان گفت که با افزایش هر یک از متغیرهای مستقل مذکور، اثربخشی مراکز نیز افزایش یافته است. از سوی دیگر نتایج نشان می‌دهد که متغیر تجهیزات و امکانات با تغییرات اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی رابطه معناداری ندارد. در ادامه به منظور برآورد تاثیر جمعی و علی این عوامل بر متغیر وابسته از رگرسیون چند متغیره به روش گام به گام استفاده شد.

جدول ۶- رابطه بین متغیر وابسته اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی با متغیرهای مستقل مورد

مطالعه

متغیر مستقل	ضریب همبستگی	سطح معناداری
نیروی انسانی	۰/۲۴۸**	۰/۰۰۶
تجهیزات و امکانات	۰/۲۴۸	۰/۱۰۲
قوانین و مقررات	۰/۲۸۰**	۰/۰۰۲
بودجه	۰/۲۶۴**	۰/۰۰۳
برنامه‌ریزی	۰/۵۳۰**	۰/۰۰
ارزشیابی	۰/۴۱۳**	۰/۰۰
ارتباطات سازمانی	۰/۳۹۵**	۰/۰۰
مشارکت بهره‌برداران	۰/۴۹۰**	۰/۰۰

* * * : $p \leq 0.01$

$$Y = 0.496 + 0.274 X_1 + 0.195 X_2 + 0.227 X_3$$

با توجه به اینکه بتا مقدار استاندارد شده است، می‌تواند تعیین کننده اهمیت نسبی و نقش متغیرهای مستقل در پیش بینی متغیر وابسته باشد. بدین ترتیب متغیر «نظام برنامه ریزی» با بیشترین مقدار بتا، موثرترین عامل در تبیین تغییرات متغیر وابسته تحقیق است (جدول ۸).

نتیجه گیری و پیشنهادات

کشور ایران با سابقه حدود ۶ دهه برنامه‌ریزی به شیوه علمی، در زمره کشورهای دارای تجارب فراوان در زمینه دستیابی به توسعه پایدار می‌باشد. در طی این دوران برنامه‌ریزان الگوها و راهبردهای متنوعی را جهت استمرار توسعه پایدار در روستاهای کشور به مرحله اجرا در آوردند که از آن جمله می‌توان به الگوی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی اشاره نمود. نتایج این مطالعه که به منظور بررسی دیدگاه کارشناسان مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی نسبت به میزان اثربخشی مراکز صورت گرفته است، نشان می‌دهد که نزدیک به ۴۰ درصد پاسخگویان میزان اثربخشی مراکز را در حد متوسطی ارزیابی نموده‌اند.

در رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام، در آغاز با مقایسه متغیرهای مستقل، مهمترین متغیر را وارد معادله می‌کند. به عبارت دیگر متغیری که بیشترین همبستگی را با متغیر وابسته دارد ابتدا وارد معادله می‌شود. این روند تا زمانی ادامه دارد که هیچ متغیر مستقلی توانایی ورود به معادله رگرسیونی را نداشته باشد. در این تحلیل رگرسیون در اولین گام متغیر «نظام برنامه‌ریزی» وارد معادله گردید که مقدار ضریب همبستگی چندگانه (R) برابر ۰/۵۹ و ضریب تعیین تعدیل شده برابر ۰/۳۳۹ بدست آمد. یعنی ۳۴ درصد از تغییرات اثربخشی مراکز را این متغیر به تنهایی تبیین می‌نماید. در گام دوم، متغیر «مشارکت بهره‌برداران» وارد معادله گردید. این متغیر ضریب همبستگی چند گانه را به ۰/۶۷ و ضریب تعیین تعدیل شده را به ۰/۴۴۳ افزایش داد. در واقع این متغیر به همراه متغیر اول ۴۴ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌نماید. به همین ترتیب در گام بعد متغیر ارتباطات سازمانی وارد معادله شد که مطابق جدول ۸ این متغیر در مجموع ضریب همبستگی چندگانه را به ۰/۷۳ و ضریب تعیین تعدیل شده را به ۰/۵۲۸ افزایش داد و در واقع تبیین کننده ۵۳ درصد تغییرات متغیر وابسته بدلیل حضور سه متغیر مستقل مورد اشاره است (جدول ۷). با توجه به نتایج بدست آمده، معادله خطی حاصل رگرسیون به صورت زیر می‌باشد:

جدول ۷- مقدار تاثیر متغیرهای مستقل در اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی

مراحل ورود متغیر	R	R ²	Adj. R ²
۱	۰/۵۹	۰/۳۴۸	۰/۳۳۹
۲	۰/۶۷	۰/۴۴۹	۰/۴۴۳
۳	۰/۷۳	۰/۵۲۲	۰/۵۲۸

جدول ۸- ضرایب تعیین متغیرهای تاثیرگذار بر اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی

متغیرهای مستقل	B	خطای استاندارد	Beta	t	Sig.
ضریب ثابت (b)	۰/۴۹۶	۲/۳۶۰	-	۱/۹۰۵*	۰/۰۵۹
وضعیت نظام برنامه‌ریزی (X ₁)	۰/۲۷۴	۰/۰۶۸	۰/۳۴۳	۳/۹۹۸**	۰/۰۰۱
وضعیت مشارکت بهره‌برداران (X ₂)	۰/۱۹۵	۰/۰۷۸	۰/۲۲۴	۲/۵۱۱**	۰/۰۱۳
وضعیت ارتباطات سازمانی (X ₃)	۰/۲۲۷	۰/۱۱۴	۰/۱۸۰	۱/۹۹۲*	۰/۰۴۹

ساختاری و اجرایی نظیر مشارکت تعاونی‌های آب‌بران در توسعه روش‌های آبیاری نوین و یا بهره‌گیری از توانمندی‌های تشکلهای زنان روستایی در جهت توسعه صنایع خانگی و دستی به منظور افزایش اشتغالزایی و مانند آن، موجبات افزایش تعاملات مراکز را نهادهای مردمی و محلی فراهم آید تا ضمن اجرای طرح‌های توسعه، نیازها و احتیاجات درونی جامعه روستایی را شناسایی و با استفاده از نیروهای مردمی گامی موثر در جهت رفع آن برداشته شود که این عامل می‌تواند انگیزه‌های ارتباطی گسترده میان مراکز را با نهادهای مردمی و محلی به دلیل همپوشانی اهداف مشترک را فراهم آورد.

- با توجه به نقش و اهمیت برنامه‌ریزی در اثربخشی مراکز پیشنهاد می‌شود که مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی تنها در قالب مجریان برنامه و طرح‌های توسعه در اجتماعات روستایی ایفای نقش ننموده بلکه به دلیل حضور ملموس در جامعه روستایی و درک نیازها و ضرورت‌های موجود می‌توانند در قالب برنامه سازان توسعه عملکرد مناسبی را داشته باشند همچنین از طریق اجرای طرح‌های تحقیقاتی، الگوهای اجرایی مناسبی جهت کارآمدسازی نظام برنامه‌ریزی متناسب با شرایط جوامع روستایی از یک سو و امکانات و توانمندی‌های مجریان برنامه‌های توسعه در مراکز از سوی دیگر ایجاد گردد.

- به منظور افزایش مشارکت بهره‌برداران در اجرای سیاست‌های مراکز می‌باید نتایج حاصل از مشارکت افراد در برنامه‌ها برای آنها محسوس باشد. در واقع افراد از مشارکت خود در برنامه‌ها می‌باید سود و دارای منفعت شوند در این راستا پیشنهاد می‌گردد از طریق ایجاد یک نظام کاری کارآمد و محیطی دلگرم‌کننده و همچنین ایجاد شبکه‌های خلاق و نوآور در برنامه‌ها و طرح‌های مراکز موجبات ایجاد و افزایش انگیزه مشارکت را در روستاییان فراهم گردد و سپس با اعمال ابزارهای مناسب به توزیع عادلانه و محسوس منافع حاصل از مشارکت افراد در فرآیند توسعه پرداخته شود. همچنین با بهره‌گیری از دانش صاحب‌نظران این حوزه به منظور کارآمدسازی روند مشارکت روستاییان و بهره‌برداران مراکز و رفع بی‌انگیزگی

نتایج بدست آمده پیرامون رتبه بندی تحقق اهداف مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی بیانگر موفقیت مراکز مورد مطالعه در ایجاد زمینه‌های لازم جهت معرفی صنایع تبدیلی و تکمیلی در میان سایر اهداف بوده است. یافته‌های حاصل از آزمون همبستگی نشان می‌دهد که بین متغیر وضعیت تجهیزات و امکانات با اثربخشی مراکز رابطه مثبت و معناداری وجود ندارد و در مقابل بین مجموع عوامل؛ وضعیت نیروی انسانی، وضعیت برنامه‌ریزی، وضعیت ارزشیابی، وضعیت قوانین و مقررات، وضعیت بودجه، وضعیت ارتباطات سازمانی و وضعیت مشارکت بهره‌برداران با میزان اثربخشی مراکز رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بطوری که براساس نتایج حاصل از آزمون رگرسیون چندمتغیره از میان عوامل مذکور، سه عامل « وضعیت برنامه‌ریزی»، « وضعیت مشارکت بهره‌برداران» و « وضعیت ارتباطات سازمانی» ۵۳ درصد از تغییرات متغیر اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی را تبیین می‌کنند. در پایان با توجه به یافته‌های تحقیق، اقدام به ارائه راهکارهای کاربردی جهت ارتقاء اثربخشی مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی در قالب پیشنهادات می‌گردد.

- با توجه به این مطلب که میزان ارتباطات سازمانی یک عامل موثر بر اثربخشی مراکز می‌باشد پیشنهاد می‌گردد از طریق اجرای الگوهایی نظیر مشاوره، توسعه آموزش و برنامه‌های آموزشی، بازدید منظم متقابل، نشست‌های سازماندهی شده مشترک، کنفرانس‌ها و سمینارها، انتشارات مشترک، نمایشگاه مشترک، حمایت بخش کشاورزی از دانش پژوهان و انجمن‌های تحقیقاتی و کارآموزی دانشجویان در بخش روستایی و کشاورزی موجبات توسعه ارتباط کارا و گسترده را میان مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی با مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی ایجاد گردد. همچنین جهت افزایش میزان تقابل مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی با نهادها و ارگان‌های مردمی و محلی به عنوان نمایندگان مردم در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی جامعه روستایی پیشنهاد می‌گردد ضمن رسمی نمودن جایگاه این نهادها در فرآیند توسعه اجتماعات روستایی از طریق کاربست رویکردهای مناسب

سیاستگذاری مناسب برای فراهم کردن زمینه‌های مناسب و پشتوانه مالی و تامین بودجه متناسب با وظایف و کارکردهای مورد انتظار از مراکز ترویج و خدمات جهادکشاورزی، نکته مهمی است که می‌باید مورد توجه قرار گیرد.

و کم انگیزگی مجریان برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی و کشاورزی، به تبیین و اجرای تحقیقات گسترده جهت شناسایی پارامترهای موثر به منظور ایجاد ساختارهای مشارکتی موثر جهت همپوشانی تمامی مولفه‌های شاکله اقدام گردد.

- توجه و کوشش سازمان‌ها و نهادهای بالادست جهت ارائه راه‌حلهایی به منظور رفع موانع موجود و

منابع

- آسایش، ح. (۱۳۸۸). بررسی آثار برنامه ریزی پیش از انقلاب اسلامی در روستاها. نشریه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۲۲، صص ۲۱-۱۰.
- بیژنی، م. و ملک محمدی، ا. (۱۳۸۷). ارزشیابی اثربخشی و بهره‌وری فعالیت‌های ترویج کشاورزی در طرح محوری گندم در شهرستان‌های شیراز و مرودشت استان فارس. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، جلد ۴، شماره ۲، صص ۷۸-۶۷.
- پاپزن، ع. (۱۳۸۳). بررسی جایگاه مردم و تشکلهای مردمی در شبکه ملی ترویج براساس تجارب سایر کشورها. وزارت جهادکشاورزی: معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری.
- زکی‌پور، ن. (۱۳۹۰). موانع و مشکلات مشارکت مردمی در طرح‌های توسعه. نشریه جغرافیای توسعه ناحیه‌ای، شماره ۲۱، صص ۳۲-۱۲.
- زمانی‌پور، ا. (۱۳۸۷). *ترویج کشاورزی در فرآیند توسعه*. مشهد: انتشارات تیهو، چاپ سوم.
- سلطانی‌یار، س. (۱۳۷۹). *قلمرو ارزشیابی در ایران: ارزیابی وضع موجود و ترسیم چشم‌انداز مطلوب*. تهران: نشرنی، چاپ دوم.
- سعیدینیا، ج. (۱۳۸۹). *ارایه الگوی مفهومی برنامه ریزی سازمانی مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات و سنجش میزان تناسب آن با نظام برنامه ریزی کشور*. *مطالعات برنامه‌سازمانی*، شماره ۱۰، صص ۹۵-۷۲.
- سهرابی، م. (۱۳۸۰). عوامل انسانی در مهندسی سازمان، *مجله علوم انسانی*، شماره ۲۲، صص ۳۶-۱۸.
- شکوهی، م. (۱۳۸۸). ارزشیابی تمایل شرکتهای صنعتی به کسب دانش از دانشگاه با استفاده از مطلوبیت چند صفتی؛ مطالعه موردی شرکتهای صنعت الکترونیک. *فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی*، شماره ۱۲، صص ۱۰۴-۷۱.
- شیعه، م. (۱۳۷۹). ارزیابی برنامه‌ریزی اجتماعی در روستاهای ایران. *پژوهش‌های علوم انسانی*، شماره ۲۲، صص ۲۳-۱۰.
- فرهنگی، س. (۱۳۷۷). *مبانی دانش ارتباطات سازمانی*. تهران: نشرنو، چاپ اول.
- عاقل، س. (۱۳۸۸). *بودجه. نشریه اقتصاد ایران*، شماره ۱۴، صص ۳۳-۱۵.
- گل محمدی، ف. (۱۳۸۹). آموزش بزرگسالان. *نشریه جهاد*، شماره ۱۱۲، صص ۲۵-۳۶.
- گراوندی، ع. و اظهاری، م. (۱۳۸۸). بررسی نقش ارزشیابی در کارائی سازمان. *پژوهشنامه اقتصاد*، شماره ۲۱، صص ۱۰۰-۸۰.
- معصومی اشکوری، ا. (۱۳۸۰). چالشهای برنامه ریزی در سازمانهای دولتی. *فصلنامه بررسی‌های اقتصادی*، شماره ۲۰، صص ۳۲-۲۰.
- موحدی، ر. (۱۳۸۲). *بررسی الگوها و شیوه‌های مدیریت مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی با استفاده از تجارب سایر کشورها*. تهران: دفتر مطالعات و طراحی ترویج و نظام بهره‌برداری، معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری، وزارت جهادکشاورزی.
- محمدقلی‌نیا، ج. (۱۳۸۱). *طرح ساماندهی، تجهیز و توسعه مراکز خدمات ترویجی بخش کشاورزی و روستایی (ساماندهی شبکه ملی ترویج)*. وزارت جهادکشاورزی: دفتر مدیریت تجهیز نیروی انسانی و پشتیبانی شبکه ترویج.

مرکز آمار ایران. (۱۳۸۹). برگرفته از: <http://www.sci.org.ir>
ورمزیاری، ح. (۱۳۸۶). تنگناهای ترویج و آموزش در مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی. نشریه جهاد، شماره ۲۷۶، صص ۱۹۹-۲۱۲.

Examining the Experts' Viewpoint in Extension Centers and Agricultural Services on Effectiveness of Centers Case Study: Khorasan Razavi Province

H. Behboodi*, K. Roosta, and J. Mohammad Gholinia¹

(Received: Sep. 29, 2012; Accepted: Jul. 03, 2013)

Abstract

The stable promoting of agriculture in the current age of knowledge and technology is due to capable and informed beneficiaries. Having proficient farmers requires a systematic informative corporation which is realized under the extension centers and agricultural services. It is clear that having an effective extension centers and agricultural services requires carrying out a wide research in order to discern the influential factors on effectiveness of this system and also find the appropriate solutions. As a consequence, the overall goal of this study is to analyze the experts' viewpoint in extension centers and agricultural services on effectiveness in centers. A research tool was a questionnaire with 85 items to assess the effective factors on effectiveness of centers such as labor, equipment, rules, budget, planning, evaluation, organizational communication and participation of the beneficiaries, which its validity was approved by the authorities and, the Cronbach's alpha coefficient for this scale was calculated by performing a preliminary study. The case study was all experts in centers in Khorasan Razavi Province (n =142). Results showed that the majority of experts (37.7) believed that the effectiveness of centers was stood at an intermediate level. By analyzing the relationships between the factors and the effectiveness of centers, we infer that there is a significant relationship between workforce, legislation, funding, planning, evaluation, budget, planning, evaluation, organizational communication and participation of the beneficiaries with effectiveness of centers. In multiple linear regression, planning variables, participation of the beneficiaries and organizational communication of centers demonstrate 53% of changes in the dependent variable.

Keywords: Extension Centers and Agricultural Services, Effectiveness, Experts.

1- Former M.Sc. student, and Assistant Professors, Islamic Azad University of Birjand, Birjand, Iran, respectively.

* -Corresponding Author, E-mail: hoda.behboodi@yahoo.com.